

Zápis z druhého výjezdu Pracovní skupiny pro řešení situace německých (a dalších) hrobů na českých hřbitovech v ČR (PSF)

Karlovarsko (23. ledna 2017)

Účastníci - PSF: Roman Bláha (nezávislý badatel), Stanislav Děd (oblastní muzeum v Chomutově), Martin Dzingel (Rada vlády pro národnostní menšiny), Hugo Sedláček (oblastní muzeum v Chomutově), Renata Weinerová (sekretariát Rady)

Účastníci - místní veřejná správa: Krista Hrubá (Výbor pro národnostní menšiny Karlovarského kraje), Irena Langová (agenda pohřebnictví Karlovarského kraje), Pavel Vaculík (koordinátor krajského úřadu pro národnostní menšiny), Jiří Štikar (starosta Děpoltovic), Jitka Pokorná (starostka Nové Role), Miloš Kameš (starosta Božičan), Patrik Pizinger (starosta Chodova)

Účastníci (hosté) – Klára Dostálová (1. náměstkyně ministryně pro regionální rozvoj v sekci regionálního rozvoje, Ministerstvo pro místní rozvoj), Martina Štěpánková (náměstkyně ministra pro lidská práva v sekci pro lidská práva Úřadu vlády ČR), Soňa Dederová (Česko-německý fond budoucnosti), Martin Martínek (vedoucí Oddělení Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny, Úřad vlády ČR)

Úvod

Výjezd na Karlovarsko chronologicky navazuje na první šetření PSF v terénu, které se uskutečnilo na Chomutovsku v srpnu roku 2016. Výjezd na Karlovarsko byl zahájen 23. 1. 2017 v 7:00 hod. v Praze a ukončen v 18:15 tamtéž. Bylo navštíveno pět obecních a městských zastupitelstev a uskutečněno jednání s jejich představiteli. V navštívených lokalitách byl pro PSF umožněn přístup na místní hřbitovy.

První jednání se uskutečnilo na Krajském úřadě Karlovarského kraje. Účastníky přišla osobně pozdravit hejtmanka kraje paní Jana Vildumetzová. Jednání zahájila M. Štěpánková, která přítomné seznámila s činností PSF. Z předchozích jednání PSF vyplynulo nedostatečné plnění článků 24 a 30 Česko-německé smlouvy o dobrém sousedství z roku 1992, ve které se český stát zavazuje zajistit uctívání a ochranu opuštěných německých hrobů. PSF, jež vznikla z podnětu německých zástupců v Radě vlády pro národnostní menšiny (dále jen „Rada“), požádala předsedu Rady, aby dopisem oslovil ministryni pro místní rozvoj a doporučil jí zřízení dotačního programu, zaměřeného na veřejná a neveřejná pohřebiště a hřbitovy, včetně zaniklých, v první fázi na evidenci hrobových míst, ve druhé fázi na údržbu hrobových zařízení. Předseda Rady dále dopisem oslovil kraje, aby upozornily provozovatele veřejných pohřebišť na povinnost dodržovat ustanovení zákona o pohřebnictví, ve kterém je česko-německá smlouva implementována a doporučil vydání

krajské metodiky o zásadách pietního nakládání s hroby a hřbitovy. V rámci těchto doporučení se také odehrávala další diskuse. K. Dostálová představila ministerstvo pro místní rozvoj jako gestora v současné době novelizovaného zákona o pohřebnictví. Ministerstvo realizuje program Podpora obnovy a rozvoje venkova, v rámci kterého spravuje podprogram (dotační titul č. 4) „Podpora obnovy drobných sakrálních staveb v obci“, který přispívá k rekonstrukci památek, které nejsou ve vlastnictví církve (vztahuje se pouze na obce do 3 tisíc obyvatel). Ministerstvo nespravuje žádný dotační program zaměřený přímo na pohřebnictví. MMR by mohlo, podle slov K. Dostálové, dotační program zaměřit především na vedení evidence hřbitova. Mohl by mít název „vedení evidence hřbitovů“. Pokud by se zvažoval v další fázi nějaký dotační titul na jednotlivé hroby, tak jen v rámci programu Podpora obnovy a rozvoje venkova, kde již dnes MMR podporuje sakrální památky. K. Dostálová navrhla, aby se napojení hřbitova na česko-německou smlouvu řešilo bodovým zvýhodněním při hodnocení projektu. Dále vznesla přání, aby Úřad vlády zjistil, kolik takových mezinárodních smluv ČR v oblasti hřbitovů uzavřela s dalšími státy. Je otázkou, zda a kdy bude možné zřídit nový dotační program nebo rozšířit stávající dotační titul zaměřený na drobné sakrální stavby o oblast jednotlivých hrobů. Proces zřízení nového dotačního programu včetně vypracování nové programové dokumentace trvá i několik let. S. Dederová upozornila, že kraje, které obdržely dopis od předsedy Rady o povinnosti dodržovat ustanovení zákona o pohřebnictví, nevědí, jak mají dále postupovat. Přimluvila se za urychlené vypracování metodiky pro obce o zásadách pietního nakládání s hroby. M. Štěpánková přislíbila zajištění osvěty pro obce, aby nedocházelo k dalšímu ničení hrobů. Příslušný informativní materiál (metodika - viz příloha tohoto zápisu) o zásadách pietního nakládání s hroby a hřbitovy vypracuje PSF, potom ho musí schválit Rada a podepsat ministr Jan Chvojka. Klíčová je v tomto ohledu spolupráce s MMR a obcemi s dobrou praxí. Velmi důležitá je také evidence všech hrobových míst a jednání s ministerstvem pro místní rozvoj ohledně rozšíření dotačního titulu.

Druhé jednání se uskutečnilo na obecním úřadě v Děpoltovicích, kde působí jako starosta pan Jiří Štikar. Podle cenzu z roku 2011 má obec 368 obyvatel, z toho se k německé národnosti hlásili 4 občané. O údržbu hřbitova se stará správa obecního majetku; ročně obec zaplatí za údržbu zeleně na hřbitově 15 tisíc Kč. V r. 1991 proběhla obnova hřbitovní zdi za celkovou sumu 91 tisíc Kč. V r. 2007 obec získala dotaci od kraje, díky které byla opravena část hřbitovní zdi a vstupní brána. V loňském roce získala obec do vlastnictví jak hřbitov, tak i kostel. Obec uvažuje o zahájení pasportizace hřbitovních míst. Na hřbitov v posledních třech letech dojíždějí vnuci německých rodáků, kteří se starají o hroby svých předků. V předcházejících letech o hroby pečovali děti rodáků, většina z nich však již zemřela. Asi 10 hrobů, které nejsou proplaceny, se propadá, proto by se o ně obec chtěla postarat. Přestože jsou tyto hroby opuštěné, obec je nezrušila a nepronajala novým nájemníkům, rozumí zásadám pietního nakládání s hroby. Obec by uvítala podporu státu pro umožnění postupné rekonstrukce a lepší péče o zdevastované německé hroby.

Obr. č. 1: Německá část hřbitova v Děpoltovicích

Třetí jednání se uskutečnilo na městském úřadě v Nové Roli, kde působí jako starostka paní Jitka Pokorná. Podle cenzu z roku 2011 má město 3 920 obyvatel, z toho se k německé národnosti hlásilo 82 občanů. Dnes má Nová Role s částmi Nová Role, Mezirolí a Jimlíkov 4040 obyvatel. Před válkou byla Nová Role osídlena převážně německým obyvatelstvem. Z asi 1200 obyvatel bylo téměř 1100 Němců, zbytek tvořili Češi. Koncentrační tábor Nová Role (německy *Konzentrationslager Neurohlau*) byl pracovním táborem pro vězeňkyně a vězně několika evropských národností. Tábor se nacházel na okraji obce Nová Role (tehdy Neurohlau). Byl zřízen na podzim roku 1942 a zrušen na konci dubna 1945. Jeho hlavním účelem bylo zajistit pracovní sílu pro nedalekou porcelánku. 41 nalezených obětí v Nové Roli bylo pohřbeno na blízkém Novorolském hřbitově. Oběti byly identifikovány podle označení na oblečení. Dnes je na místě pracovního tábora skládka. Městský hřbitov v Nové Roli je celkově v dobrém stavu, avšak jeho zadní německá část je značně zdevastovaná. Městské zastupitelstvo uvažovalo o zrušení těch německých hrobů, jejichž nájem není dlouhodobě zaplacen. Potom by město osadilo získaný prostor zelení. Pokud by však byla možnost rekonstruovat německé hroby s pomocí státní dotace, dalo by město přednost zachování hrobových míst z důvodu historické a kulturní kontinuity místa.

Obr. č. 2: Německá část hřbitova v Nové Roli

Čtvrté jednání se uskutečnilo na obecním úřadě v Božičanech, kde působí jako starosta pan Miloš Kameš. Podle cenzu z roku 2011 má obec 593 obyvatel, z toho se k německé národnosti hlásilo 22 občanů. Obec zrekonstruovala hřbitovní zeď částečně ze svých a částečně z krajských peněz. Obecní zastupitelstvo dodržuje zásady pietního nakládání s hrobovými místy, opuštěné německé hroby nelikviduje. Celkem mají na hřbitově asi 125 německých hrobů, které jsou v relativně zchovalém stavu. O některé se starají místní občané německé národnosti, pro zbývající by obec uvítala možnost čerpání prostředků z fondů k tomuto účelu zřízených.

Obr. č. 3: Německá část hřbitova v Božičanech

Páté jednání se uskutečnilo na městském úřadě v Chodově, kde působí jako starosta pan Patrik Pizinger. Podle cenzu z roku 2011 má obec 13 748 obyvatel, z toho se k německé národnosti hlásilo 254 občanů. V důsledku národnostního složení předválečného Chodova (96,8% obyvatel tvořili v roce 1930 Němci) došlo po nuceném vysídlení k masovému zpusnutí hrobových míst a jejich zařízení, které v 60. a 70. letech uspíšilo rozebírání kamenných součástí hrobek. Další vlna devastace pak hřbitov postihla v 90. letech, kdy byly zachovalé německé pomníky zcizeny k dalšímu využití a prodeji. Městský úřad přistupuje k péči o německé hroby velmi iniciativně. V rámci prohlubování vztahů s původními německými obyvateli Chodova (partnerskými městy Chodova jsou Waldsassen a Oelsnitz/Erzgeb), se kterými začala intenzivní spolupráce od roku 2012, a v zájmu rozšiřování obecného historického povědomí o významných předválečných osobnostech regionu, se město Chodov rozhodlo převzít do péče 15 hrobek a hrobových míst včetně jejich zařízení, u kterých prokazatelně dlouhodobě nedochází k údržbě. Ve spolupráci s městským historikem byl vypracován plán postupné obnovy těchto hrobů, pokud možno ve spolupráci s příbuznými zemřelých a představiteli vysídlených Němců. Jelikož není ve finančních možnostech města pečovat o všechny opuštěné německé hroby, nechalo vedení měst v r. 2015 zřídit pamětní místo na památku všech zemřelých, jejichž hroby se nezachovaly. Pamětní místo je opatřeno českým i německým nápisem a vzniklo v úzké součinnosti s Výborem vysídlených německých obyvatel Chodova (Chodauer Heimatausschuss). Německé hroby, za které nikdo neplatí poplatky, ale přesto jsou viditelně udržovány a je o ně pečováno, město zachovává, dokud to kapacitní možnosti pohřebiště dovolí. Stejně tak je umožňováno příbuzným pohřbených převzít hrob do řádné péče, případně se dohodnout na způsobu zprostředkované péče o hrobové místo. Součástí koncepce péče o hroby významných německých osobností města je i plán vybudovat česko-

německou naučnou stezku po městském hřbitově, která by představila jednotlivé osobnosti. V současné době městský hřbitov sužuje podmáčené podloží. Odstranění spodních vod je finančně vysoce náročné. M. Štěpánková v této věci navrhla oslovit Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, popřípadě zainteresovat ministerstvo spravedlnosti. Vedení města Chodova by ocenilo podrobnější výklad legislativy, která se vztahuje k údržbě opuštěných i udržovaných německých hrobů. Město se vyjádřilo kladně k možnosti čerpání prostředků z fondů zřízených k účelu péče o německá hrobová místa.

Obr. č. 4: a) Německá část hřbitova v Chodově; b) Zdevastovaný hrob rodiny Baier v Chodově

(Foto: R. Weinerová; leden 2017)

Příloha k zápisu:

K metodice o zásadách pietního nakládání s hrobovými místy a náhrobky

Z jednání se zástupci samosprávy vyplynuly následující podněty a principy, které by měly být v metodice zohledněny:

- nastavení a popsání kroků, které by obec měla učinit v případě, že se na jejím území vyskytnou opuštěné německé hroby, o které se nikdo nestará. V této souvislosti odkázat na Česko-německou smlouvu o dobrém sousedství z roku 1992 a závazek chránit německé hroby. Jde o zachování současného stavu historického a kulturního dědictví.
- zajištění evidence německých hrobových míst na pohřebišti (podle evidence v pohřebních knihách apod.), aby mohlo být v budoucnu žádáno o dotaci na jejich údržbu na ministerstvu pro místní rozvoj na základě přesných evidenčních údajů.
- německé hroby, za které nejsou placeny poplatky, ale přesto jsou viditelně udržovány, nechat zachovalé, dokud to kapacitní možnosti pohřebiště dovolí. Stejně tak umožnit žijícím pozůstalým převzít hrob do řádné péče (znovu nabýt hrobové místo s prošlým právem užívání), případně se dohodnout na způsobu zprostředkované péče o hrobové místo. Pokud se k hrobovému místu nikdo nepřihlásí, opatřit ho deskou či tabulkou s údaji o pohřbené osobě (nacionále).
- hrobová místa a náhrobky s historickým a uměleckým významem, které jsou bez nabyvatele, zachovat v původním stavu. Často se jedná o hroby významných místních osobností (starostů, učitelů, kněží, podnikatelů atd.). Opuštěná movitá hrobová zařízení je třeba převzít do majetku obce, neboť jsou významná pro místní kulturní a historickou paměť. Je třeba se pokusit o postupnou obnovu těchto hrobů, v některých lokalitách je možné obnovu realizovat ve spolupráci s představiteli vysídlených Němců.
- ostatní běžná hrobová místa neodstraňovat a neprodávat, pokud kapacitní možnosti pohřebiště dovolí, zvláště pak je třeba z pietních důvodů zamezit tomu, aby byl na původní historický náhrobek připevněn náhrobek nového nabyvatele hrobového místa.
- zřízení pamětního místa na památku všech zemřelých, jejichž hroby se na hřbitově nezachovaly (platí i pro zaniklá pohřebiště). Pamětní místo opatřit informační deskou s českým a německým nápisem, nacionálními pohřbených, případně historickými údaji o obci a pohřebišti v obou jazycích.
- náhrobky umístěné na hřbitovních zdech zanechat *in situ*, na svém místě; neodstraňovat je a pokusit se o jejich renovaci. Péče o zeleň: úprava terénu, sekání trávy, odstraňování náletů atd.
- písemné záznamy o zaniklých hřbitovech archivovat na obecním úřadě či v místně příslušném archivu.
- pokud to není nezbytně nutné (např. z bezpečnostního hlediska), tak z pietních důvodů není vhodné náhrobky překládat na jedno místo
- nastavit legislativní postupy a východiska pro situace, kdy nejsou jasné majetkové vztahy s důrazem na zdánlivě opuštěné hroby či hrobky – pokud není možné zjistit majitele hrobu či hrobky, jak v takovém případě postupovat.

Zpracovali: R. Weinerová, M. Martínek